

С. В. Львовчкін, В. М. Федосов, Г. М. Яренко

БАГАТСТВО Й ФІСК: СВІТОВА ПАРАДИГМА ОПОДАТКУВАННЯ

Розглядаються концептуальні питання оцінки й оподаткування багатства в контексті світової економічної теорії та фіскальної практики, окреслюються позиції, які треба враховувати для його запровадження й ефективного функціонування.

Conceptual issues of assessment and taxation of wealth in the context of the world economic theory and fiscal practice are regarded; positions on its implementation and effective functioning are outlined.

Ключові слова: багатство, фиск, оподаткування багатства, оцінка багатства, соціальна справедливість.

Теми багатства та соціальної справедливості з давніх часів хвилювали суспільство, упродовж всієї його історії відображаючи віковичне прагнення жити заможніше, ефективно перерозподіляти суспільні блага, товари й послуги, економічно зростати. Незважаючи на всі позитиви й успіхи розвитку світового господарства, прірва між багатими та бідними, розшарування населення за рівнем матеріального добробуту збільшується. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) сьогодні у світі спостерігається найбільше за останнє півстоліття розшарування населення на багатих і бідних¹. Тенденція зростання доходів багатших верств населення та одночасного зубожіння бідних посилюється: перші стають ще багатшими, а другі — ще біднішими, маючи різний прояв по країнах.

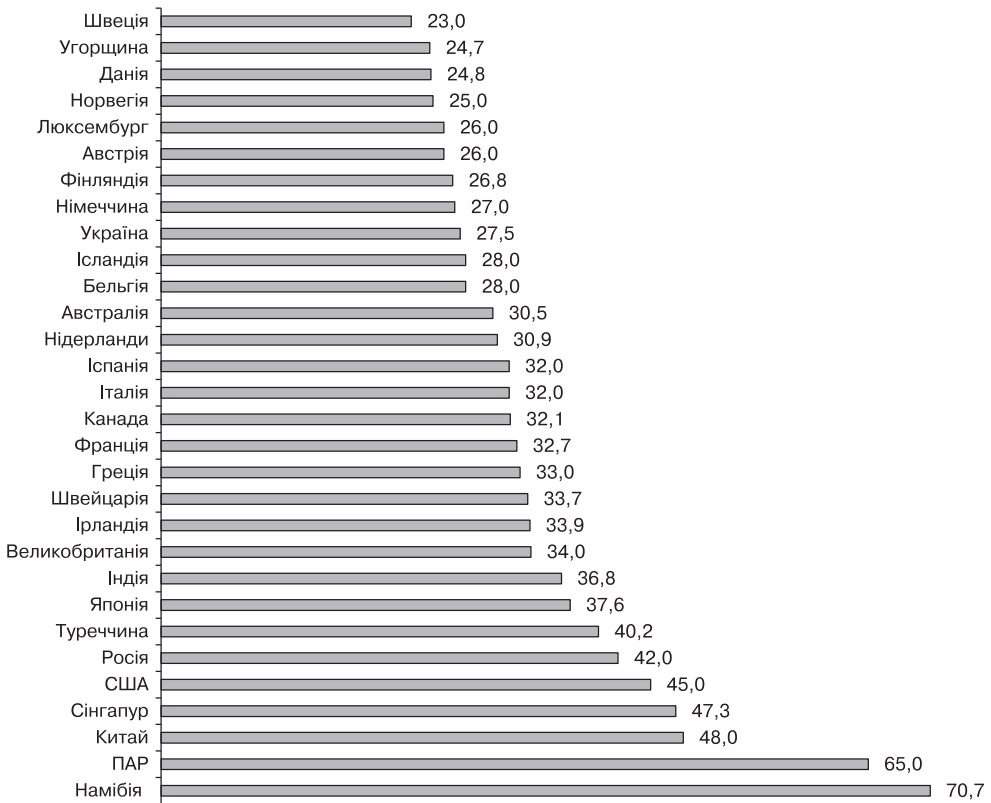
У Європейському Союзі лідером за швидкістю розмежування населення на багатих та бідних стала Великобританія: 10 % її найзаможніших громадян отримують у 12 разів більше доходів, ніж 10 % найбіднішого населення країни. Подібною є ситуація в Італії, де співвідношення доходів багатих і бідних становить 10 : 1. У Німеччині, Данії та Швеції — 6 : 1 (для порівняння: у 1980-х роках воно було 5 : 1). Найгостріше проблема розшарування населення стоїть у країнах із ринками, що розвиваються. Так, у Бразилії, Росії, Індії та Китаї доходи багатіїв у 50 разів перевищують доходи бідних². Щодо України ОЕСР дослідження не проводила, а за нашими оцінками цей показник ще гірший.

Нерівномірність розподілу багатства серед населення країни оцінюється з допомогою спеціального коефіцієнта (індексу Джині), що розроблений на початку ХХ ст. італійським статистиком-демографом Коррадо Джині,

¹ An Overview of Growing Income Inequalities in OECD Countries: Main Findings / The OECD. — Paris, 2011. — P. 22.

² Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries / The OECD. — Paris, 2008. — P. 122.

величина якого варіюється від 0 до 100 %, де 0 % — рівномірний розподіл доходів, а наближення його до 100 % означає зростання нерівномірності розподілу доходів. Цей коефіцієнт дає змогу ООН, ОЕСР, Світовому Банку та іншим провідним міжнародним організаціям, а також різноманітним науковим інститутам³ визначати індекси нерівномірності розподілу доходів населення в розрізі країн світу. На рис. 1 наведено величини цього індексу по окремих країнах, котрі свідчать, що найбільш рівномірний розподіл доходів спостерігається у Швеції, Угорщині й Данії — 23, 24,7 і 24,8 % відповідно, а найбільш нерівномірний — у Намібії та Південній Африканській Республіці — 70,7 і 65 % відповідно⁴.

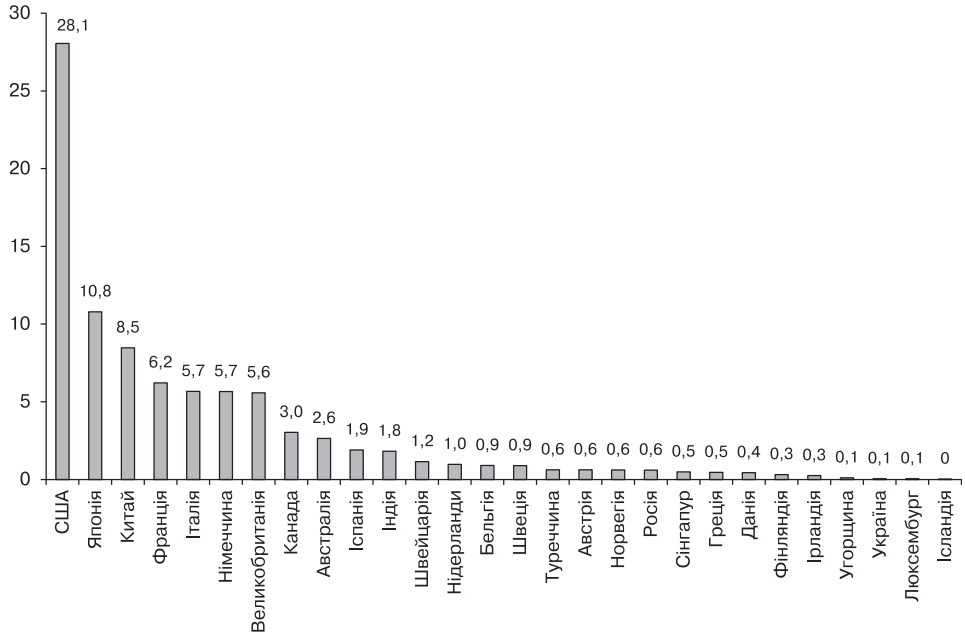
Джерело: побудовано за: The CIA World Factbook 2012. — N. Y. : Skyhorse Publishing, 2011. — P. 664.

Рис. 1. Індекс розширення суспільства окремих країн за станом розподілу доходів населення (індекс Джині), %

³ Human Development Report 2011. Sustainability and Equity: A Better Future for All : The United Nations Development Programme. — N. Y., 2011. — P. 135—138; Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising / The OECD. — Paris, 2011. — P. 365; World Development Indicators / The World Bank. — Washington, 2012. — P. 420.

⁴ The CIA World Factbook 2012. — N. Y. : Skyhorse Publishing, 2011. — P. 664.

Статистика свідчить про нерівномірний розподіл багатства не лише серед населення окремих країн, а й між країнами. Особливо це стає відчутним у періоди економічних криз та післякризового розвитку. Станом на кінець 2010 р. сукупний обсяг світового багатства за даними “Credit Suisse” становив близько 200 трлн дол. США, і більша його частина (64 %) була зосереджена на Євразійському континенті⁵ (рис. 2).

Джерело: Global Wealth Databook / Credit Suisse Research Institute. — Switzerland, October 2010. — Р. 20—23.

Рис. 2. Світовий розподіл багатства, %

Багатство як багатопланове явище є об’єктом дослідження не тільки статистики та економічних наук, а й політології, етики, філософії та фіскальної соціології, і кожна наукова галузь робить акцент на різних, важливих для неї особливостях багатства. Наприклад, соціологія та філософія зосереджують увагу на його духовних аспектах і протиставляють його бідності; багатою вважається людина або країна, що володіє значними, порівняно з іншими членами суспільства та країнами, цінностями, до яких здебільшого відносять духовні цінності. У політиці багатство розглядається, зокрема, крізь призму доцільності, прикладом чого є вислів американського державного й політичного діяча Роберта Ф. Кеннеді, котрий проголошував, що

⁵ Global Wealth Databook / Credit Suisse Research Institute. — Switzerland, October 2010. — Р. 20—23. Оскільки Ліхтенштейн керується політикою захисту інформації щодо майнових активів, зосереджених у цій країні, дані щодо частки світового багатства в ньому відсутні.

справжнім багатством (*genuine wealth*) є такі речі, що роблять життя доцільним (*worthwhile*)⁶.

Економічні науки серед іншого досліджують і питання створення (формування), розподілу, обміну та споживання багатства. Для фінансової науки й практики воно є цікавим феноменом як об'єкт оподаткування. Унаслідок світової фінансової кризи, соціально-економічних труднощів, спричинених нею і тривалим післякризовим періодом, та збільшення розшарування населення за рівнем матеріального добробуту в різних країнах темі багатства приділяється підвищена увага у зв'язку з його оподаткуванням. Держава, реалізуючи свою економічну й соціальну функції, має зміцнювати систему податків, забезпечуючи наповнення бюджетів, і водночас політику соціальної справедливості щодо членів суспільства. Для перерозподілу доходів від заможніших платників податків між членами суспільства та одночасного поповнення бюджетних доходів якнайкраще підходять податки на багатство.

На сьогодні у Верховній Раді України розглядаються два законопроекти щодо оподаткування предметів розкоші, яка є власністю фізичних осіб (резидентів і нерезидентів). При цьому в одному з них об'єктами оподаткування є лише транспортні засоби⁷, а в другому такий перелік доповнюється, зокрема, нерухомістю, одягом, виробами з дорогоцінних металів і каміння⁸. Зазначені податкові ініціативи є свідченням того, що в нашій країні розпочато формування законодавства з податків на багатство. Ефективність реалізації таких податків великою мірою залежить від правильності законодавчого визначення об'єктів і бази оподаткування, що вимагає глибокого розуміння теоретичних засад дефініції багатства, фіскальної практики та відповідного досвіду інших країн.

У вітчизняній фінансовій науці тема багатства ґрунтовно поки що майже не досліджувалася. А деякі аспекти цього питання свого часу були розкриті в монографії професорів В. М. Суторміної, В. М. Федосова і В. Л. Андрущенко “Держава — податки — бізнес”⁹. У ній зазначається, що багатством є власність на нерухоме майно та капітал, включаючи землю й ділянки, відведені під розробку земних надр, а також коштовності та витвори мистецтва. Підкреслюється, що багатство є власністю та що “доходом у певному розумінні

⁶ *Anielski M. The Meaning of Wealth / Mark Anielski // ISSP Insight newsletter, Ottawa. — 2003. — June 16. — P. 1.*

⁷ Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо оподаткування окремих транспортних засобів, що можуть бути віднесеними до предметів розкоші), зареєстр. 10.01.2013 за № 1230 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webprac4_1?pf3511=45406.

⁸ Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування предметів розкоші, зареєстр. 20.02.2013 за № 2343 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webprac4_1?pf3511=45814.

⁹ Держава — податки — бізнес (із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки) : монографія / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, В. Л. Андрущенко. — К. : Либідь, 1992. — 328 с.

не можна володіти без його фіксації в матеріалізованому багатстві”, що дохід перетворюється на багатство при його капіталізації. Поняття “людський капітал”, котрий включає такі індивідуальні риси, як сила, здоров’я, краса, талант, набуті знання, у суспільному розумінні є багатством, а з фіскальної точки зору — ні¹⁰.

Слово “багатство” (*wealth*) походить зі староанглійського “*weal*”, що в перекладі означає “добробут” та “*th*”, тобто “стан”. Отже, дослівно цей термін тлумачиться як стан добробуту¹¹. У Середньовіччя поняття “багатство” розглядалось у контексті торговельного балансу. Зокрема, ранні меркантилісти (остання третина XV ст. — середина XVI ст.) темі багатства приділяли значну увагу та ототожнювали його із золотом і сріблом. Вони наполягали, що ці метали мають зберігатись у країні та заборонятися для вивозу за кордон. У результаті вироби з них зберігалися в державних і храмових скарбницях, використовуючись як засоби накопичення й розрахунків.

Із часом погляди на багатство змінились, і вже пізні меркантилісти (друга половина XVI ст. — XVII ст.) асоціювали його з надлишком створеного в країні продукту, що залишається після задоволення її потреб та який на зовнішньому ринку може перетворюватися на гроші. На їхню думку, варто дозволяти вивіз такого продукту за кордон, що забезпечуватиме активний торговельний баланс країни. На відміну від меркантилістів фізіократи не вважали багатством скупчення дорогоцінних металів усередині країни. Вони ототожнювали збільшення багатства з фізичними дарами природи та були переконані, що створення “чистого продукту” (цьому поняттю вони відводили центральне місце у своєму вченні) відбувається лише в землеробстві й при видобутку корисних копалин. Найглибше тема багатства розглядалась у праці представника цієї школи Анна Роберта Жака Тюрго — “Роздуми про створення та розподіл багатств” (1766).

Видатний представник англійської класичної політекономії Адам Сміт у праці “Дослідження про природу та причини багатства народів” (1776) розглядав останнє як результат поєднання праці, землі, технологій і капіталу, що втілюється у формі прибутку¹². Він не поділяв позицію фізіократів та наголошував на тому, що продуктивною може бути будь-яка праця, у кожній галузі. На думку А. Сміта, передумовою зростання багатства є розподіл праці, збільшення кількості населення, задіяного у виробництві, розвиток конкуренції та скасування митних бар’єрів; володіння багатством необов’язково наділяє його власника владою, найімовірніше, воно надає

¹⁰ Держава — податки — бізнес (із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки) : монографія / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, В. Л. Андрущенко. — К. : Либідь, 1992. — С. 221, 222.

¹¹ *Anielski M.* Зазнач. праця.

¹² *Смит А.* Исследование о природе и причинах богатства народов / Адам Смит. — М. : Эксмо, 2009. — С. 956.

йому засоби для отримання певної влади, праці інших людей, які він завдяки багатству може купити або одержати у своє розпорядження. При цьому мінова вартість предмета має бути рівною величині влади, котру він дає своєму володарю. Могутність держави залежить від її багатства. Останнє, у свою чергу, завжди має перебувати у відповідності з вартістю річного продукту держави, тобто створюється фонд, із якого, в кінцевому рахунку, сплачуються всі податки.

Інший, не менш відомий, представник класичної політичної економії Давид Рікардо вважав, що передумовою збільшення багатства є підвищення продуктивності праці, й чим менші витрати на виробництво одиниці товару, тим більшим буде розмір багатства¹³. У своїй праці “Начала політичної економії та оподаткування” (1817), розглядаючи поняття “вартість”, він доводив, що вона залежить не від статку, а від зусиль, витрачених на виробництво, та не ототожнював її з матеріальним багатством. Усесвітньовідомий англійський економіст Томас Роберт Мальтус, котрий теж належав до класиків політекономії, досліджував зв’язок між кількістю населення країни та її багатством у праці “Дослідження закону народонаселення” (1798). На його думку, стрімке збільшення чисельності людей є небезпечним, оскільки деструктивно впливає на підтримання й примноження багатства країни.

Розвиток ринкових відносин вніс нові ідеї в класичну теорію розуміння багатства XIX ст. Так, Джон Стюарт Мілль доводив, що для його нарощення в суспільстві має існувати вільний ринок. У цей самий період багатство вперше почало ототожнюватися з поняттям капіталу. Карл Маркс у праці “Капітал. Критика політичної економії” (1867) виокремив таких два види багатства: людина й капітал. При цьому перше він розглядав як багатство людських відносин, а джерелами другого визначав землю та людську працю.

У середині XX ст. тема багатства розглядалася Джоном М. Кейнсом, зокрема в його всесвітньовідомій праці “Загальна теорія зайнятості, процента і грошей” (1936). На його думку, довільний і несправедливий розподіл багатства й доходів є одним із недоліків сучасного суспільства. Мінімізувати несправедливість у розподілі багатства між членами суспільства він пропонував через систему оподаткування насамперед заможних людей, запроваджуючи прямі податки, зокрема на спадщину¹⁴. Ряд сучасних учених, наприклад американський економіст Роберт Л. Хейлбронер, вважають, що багатство є фундаментальним економічним поняттям, відправною точкою в економіці, утім, наука поки не дала чіткого визначення цього поняття¹⁵.

¹³ Рікардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения: избранное / Д. Рикардо. — М. : Эксмо, 2007. — С. 953.

¹⁴ Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. — М. : Эксмо, 2007. — С. 420.

¹⁵ Heilbroner R. L. Wealth / R. L. Heilbroner // The New Palgrave : A Dictionary of Economics / ed. by J. Eatwell, M. Milgate, P. Newman. — London : Macmillan, 1987. — Vol. 4. — P. 880—883.

У всесвітньовідомій і визнаній у наукових колах енциклопедії “Britannica” зазначено, що особа, котра володіє надмірним багатством, зобов’язана спрямовувати його надлишок на потреби суспільства¹⁶. У свою чергу, англійський енциклопедичний словник “Collins” дає такі визначення цього поняття: а) великий обсяг грошей і матеріальних цінностей; б) великий достаток, багаті подарунки; в) усі товари та послуги, що мають грошову й виробничу цінність. Окрім того, у цьому ж словнику наводиться такий синонімічний ряд до слова “багатство”: активи, капітал, велика сума готівки, майно, фонди, товари, прибуток, ресурси, скарби, щедрий подарунок, надмірна розкіш¹⁷.

У сучасній українській мові семантика терміна “багатство” розуміється як: а) велике майно, цінність, гроші; б) достаток усього, розкіш; в) протилежність бідності¹⁸. А близьке до нього поняття “розкіш” той самий словник тлумачить, зокрема, так: а) життєва вигода, пов’язана з комфортом, багатством, пишнотою; б) життя в достатках, із комфортом; в) надмірності в задоволенні життєвих потреб, пов’язані з марнотратством; г) коштовні речі, які не є першою потребою¹⁹. У сучасній вітчизняній економічній літературі поняття “багатство” вживається в сенсі значної кількості майна порівняно із сумою потреб особи, котрій воно належить, а також із майном інших осіб²⁰.

Експерти ООН, розглядаючи питання стійкого розвитку в одному з останніх досліджень — “Оцінка процесу стійкого розвитку”, виходять із того, що “багатство” є сукупністю соціально значущих економічних активів, таких як виробничий (поновлюваний) капітал (дороги, будівлі, порти, машини, устаткування); людський капітал (освіта, людські навички, знання та здоров’я людей); природний капітал (місцеві екосистеми, сукупність рослин і тварин, надра)²¹.

Аналіз відомих на сьогодні поглядів на поняття багатства дає підстави для висновку, що його розуміння з позицій економічної теорії й практики змінювалося в міру соціально-економічного розвитку суспільства, зростання його добробуту та залежно від того, що вважалося цінностями. Незважаючи на дослідження цієї теми впродовж століть багатьма видатними економістами, визначення багатства в сучасній економічній літературі (науковій і довідковій) розкрито не до кінця. У матеріалах одного з найбільших у світі освітніх і енциклопедичних ресурсів із питань фінансів та інвестицій INVESTOPEDIA,

¹⁶ The New Encyclopædia Britannica. — 15th ed.— Illinois : The Encyclopædia Britannica Inc, 2010. — P. 101.

¹⁷ Collins English Dictionary and Thesaurus. — Glasgow : Harper Collins Publishers, 1998. — P. 1320.

¹⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2002. — С. 32.

¹⁹ Там само. — С. 1054.

²⁰ Бобух І. М. Пропорції та перспективи формування національного багатства України : монографія / І. М. Бобух ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. — К., 2010. — С. 11.

²¹ Inclusive Wealth Report 2012. Measuring progress toward sustainability / The United Nations. — N. Y. : Cambridge University Press, 2012. — P. 13.

авторами якого обираються професійні трейдери фінансового ринку й експерти з інших близьких до фінансового ринку питань, воно тлумачиться як мірило (критерій) вартості (*a measure of the value*) усіх активів (цінностей), котрі є власністю фізичної особи, компанії або країни²².

Оцінюється багатство за ринковою вартістю всіх матеріальних і нематеріальних цінностей суб'єкта за мінусом його боргів. За великим рахунком, багатство є накопиченням ресурсів. Із цих позицій багатими вважаються ті суб'єкти, які здатні акумулювати багато цінних активів або товарів. Існують різновиди форм багатства, тобто різновиди мірила (критерію) вартості активів (цінностей). Для фізичних осіб його загальноприйнятою формою є чисте багатство (*net wealth*). На рівні країн таким мірилом є національний продукт, у т. ч. національний продукт на одну особу²³.

Найповніше сучасне розуміння багатства в економічному аспекті наведено в матеріалах провідних міжнародних організацій, на основі яких сформовано статистичні бази. Ідеться про Систему національних рахунків (СНР)²⁴, розроблену та прийняту 2008 р. ООН, Європейською Комісією, ОЕСР, МВФ та Групою Світового банку. Цей документ став результатом багаторічної роботи науковців і практиків та втілює найпередовіші погляди на макроекономічні й макрофінансові показники, моніторинг економічного розвитку, міжнародний порівняльний аналіз тощо, включаючи тему багатства. Підходи, запроваджені цією системою, використовуються різними країнами при розробленні їхньої державної політики, зокрема фінансової, у господарській діяльності, а також у наукових дослідженнях. Керуючись СНР, країни — члени ООН готують національні системи рахунків. Україна розпочала перехід на неї на початку 1990-х років.

У матеріалах СНР констатується, що в усіх країнах розподіл доходів серед населення є нерівномірним: дуже багато людей мають дохід, істотно нижчий від середнього, водночас зовсім незначна кількість — надзвичайно високий. Підкреслюється, що основним критерієм оцінки межі багатства й бідності є величина середнього доходу на одну особу в країні. Бідними вважаються люди, доходи яких нижчі за половину середнього доходу. Разом із тим, особи, чий дохід удвічі перевищує середній, не називаються багатими. Такими вважаються особи, дохід котрих перевищує величину середнього в багато разів²⁵.

У документах СНР зазначається, що багатство домашніх господарств може бути представлене у формі таких активів: земельні ділянки й будинки, накопичені пенсійні рахунки та інвестиції у фінансові активи, а також

²² INVESTOPEDIA [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.investopedia.com/terms/w/wealth.asp>.

²³ Там само.

²⁴ System of National Accounts 2008. — N. Y., 2009. — P. 61.

²⁵ Там само. — С. 543.

права вимог до суб'єктів господарювання. Проте насправді ним вважається лише чиста вартість таких активів, тобто та частина, що залишається після вирахування зобов'язань, включаючи іпотеку, заборгованість за банківськими кредитами та іншу.

При порівнянні понять “доходи” й “багатство” робиться висновок, що вони не тотожні, до того ж розподіл багатства між членами суспільства є більш нерівномірним, ніж розподіл доходів. Наприклад, сім'я, у котрій основні одержувачі доходів перебувають у зеніті кар'єри, мають високий дохід і власний будинок, але водночас чималу заборгованість із іпотеки та поки що не мають значних пенсійних резервів, не розглядатиметься як багата²⁶. Щодо зв'язку характеру витрат домашніх господарств та їхнього багатства на основі статистичних досліджень робиться висновок, що в міру зростання їхніх доходів у них змінюється структура споживання: чим більший дохід, тим менша частка витрат іде на харчування та інші предмети першої потреби, разом із тим зростають витрати на предмети розкоші²⁷.

Окрім домашніх господарств багатство (розкіш) накопичується в юридичних осіб. Згідно із СНР, до багатства останніх належать цінності, котрі не призначаються цими особами для продажу або використання в господарській діяльності (сировина, матеріали, засоби виробництва) та не зберігаються як монетарне золото чи фінансовий актив у формі неаллокованих металевих рахунків²⁸. До цінностей відноситься таке майно: дорогоцінні метали, каміння; антикваріат та інші художні предмети (картини, скульптури й предмети, які є визнаними витворами мистецтва, музейні експонати); інші цінності (колекції поштових марок, монет, фарфору, книг та інше, що має визнану ринкову вартість; високохудожні ювелірні прикраси, виготовлені з дорогоцінного каміння й металів, котрі мають високу вартість реалізації)²⁹. До багатства юридичних осіб включена також чиста вартість таких активів, як земля, будівлі, споруди й інші основні засоби, що не використовуються у виробництві. При цьому чистою є вартість такого майна за вирахуванням боргових зобов'язань, прийнятих за названими активами³⁰.

Слід зазначити, що багатство віддавна розглядалося як об'єкт оподаткування й податки на нього були серед перших фіскальних інструментів держави³¹. Утім, сьогодні вони формують досить незначну порівняно з іншими

²⁶ System of National Accounts 2008. — N. Y., 2009. — P. 543.

²⁷ Там само.

²⁸ Неаллоковані (знеособлені) металеві рахунки призначені для обліку дорогоцінних металів без збереження їхніх індивідуальних ознак (найменування, проба, виробник, серійний номер та інші ознаки, що розміщуються на металевих зливках). Цей вид рахунків не передбачає фізичне постачання та зберігання дорогоцінних металів, тобто видача і прийом металів у зливках та інших формах не здійснюється.

²⁹ System of National Accounts 2008. — N. Y., 2009. — P. 243.

³⁰ Там само.

³¹ Bird R. M. Tax Policy and Economic Development / Richard Miller Bird. — Baltimore, Maryland : Johns Hopkins University Press, 1992. — P. 130.

податками частину бюджетних доходів (не більше 2 %), тому виступають не так методом поповнення казни, як інструментом політики згладжування нерівностей у розподілі доходів між членами суспільства³². Обкладаючи податком на багатство майно заможних осіб, держава таким чином може спрямовувати частину їхніх доходів біднішим верствам населення. У цьому сенсі податки на багатство мають велике ідеологічне, соціальне й політичне значення.

Оскільки наріжним каменем об'єкта оподаткування податками на багатство є майно, важливо розглянути юридичне тлумачення цього поняття. Відповідно до ст. 139 Господарського кодексу України майно у сфері господарювання є сукупністю речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), що мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються в діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їхньому балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів³³. Згідно зі ст. 190 Цивільного кодексу України, тобто в широкому розумінні, воно тлумачиться як окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки³⁴. При цьому річчю є предмет матеріального світу, котрий задовольняє потреби людей та щодо якого можуть виникати цивільні права й обов'язки. За цим Кодексом (статті 180, 181, 183—186, 188, 189, 192) класифікація майна (речей) є такою³⁵: тварини, виділені як особливий об'єкт цивільних прав, нерухомі та рухомі, подільні й неподільні, споживчі та неспоживчі речі, індивідуально визначені речі й ті, що визначаються родовими ознаками, продукція, плоди та доходи, гроші (валюта)³⁶ тощо.

Оскільки на практиці багатство ототожнюється з власністю, базою оподаткування ним завжди є лише та вартість майна, що представлена не позиченими, а власними коштами. Саме тому в економічній літературі, міжнародній класифікації та законодавствах різних країн податок на багатство називається також податком на чисте багатство (*net wealth*). Тобто для розрахунку бази оподаткування від загальної вартості майна віднімається вартість боргових зобов'язань щодо такого майна. У бізнесі поняття “net wealth” є широко вживаним і розраховується як різниця між сукупними активами (майном) компанії та її зобов'язаннями. У вітчизняній економічній літературі цей показник має назву “чисті активи”, рідше “нетто-активи”. Він показує, яка частка майна компанії є в розпорядженні її власників після погашення нею всіх кредитних зобов'язань. Вартість нетто-активів розраховується станом на певну дату. Отже, об'єктом

³² World of Work Report 2011 / The International Institute for Labour Studies. — Geneva, 2011. — P. 111.

³³ Господарський кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

³⁴ Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

³⁵ Там само.

³⁶ Про систему валютного регулювання і валютного контролю : декрет КМУ від 19.03.1993 № 15-93 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-93>.

оподаткування податком на багатство завжди було майно, що належало на правах власності платнику, а базою оподаткування — чиста вартість такого майна.

Податки на багатство нерідко ототожнюють із податками на майно померлих, на спадщину та на дарування³⁷. Справді, майно, що залишається після померлих, передається у спадщину за своєю вартістю та може класифікуватися як багатство. Але якщо бути точнішими, це податки на передачу власності, відомі також як трансфертні податки, або податки на трансфер власності (*transfer taxes*)³⁸. Такі податки є типовими для країн англосаксонського (прецедентного) права. Об'єктом оподаткування ними є майно, що передається. Розрізняють такі різновиди податків на трансфер власності: 1) податки, що накладаються на особу, котра передає майно (*transferor*); 2) податки на саме майно, що належить особі, яка його передає; 3) податки, котрі накладаються на одержувача такого майна³⁹. Трансфертні податки слід відрізнити від податків на багатство, оскільки вони стягуються лише в момент переходу права власності на майно до нового власника. Водночас податки на багатство сплачуються власником не у зв'язку з переходом права власності.

За даними INVESTOPEDIA базою податку на багатство є ринкова вартість активів, що перебувають у власності платника. До таких активів належать: готівка, банківські депозити, акції, основні засоби, приватні автомобілі, нерухомість за оціненою вартістю, пенсійні програми, грошові фонди, житло власника та майно, що перебуває в розпорядженні на правах довірчої власності (*trusts*). Прикладами податку на багатство є як адвалорний податок (*ad valorem tax*) на нерухомість (коли базою оподаткування є вартість нерухомості), так і податок на нематеріальну приватну власність (*intangible tax*), коли оподатковуються фінансові активи⁴⁰.

ОЕСР класифікує податки на майно за об'єктом оподаткування на кілька груп⁴¹. Група податків, об'єктом оподаткування якими є майно, поділяються залежно від регулярності їх сплати, обставин переходу права власності на майно, виду майна та платників таким чином: регулярно сплачувані податки на нерухоме майно (податки на нерухоме майно домашніх господарств, інших платників); регулярно сплачувані податки на чисту вартість майна, тобто на багатство (податки на багатство фізичних осіб, корпорацій); податки на майно

³⁷ У західних країнах податок на майно померлих і податок на спадщину зазвичай розглядають як окремі податки.

³⁸ Kessler D. The taxation of Wealth in the EEC: Facts and Trends / D. Kessler, P. Pestieau ; University of Toronto Press, Canadian Public Policy // Analyse de Politiques. — 1991. — Vol. 17, No. 3. — P. 309; Thuronyi V. Tax Law Design and Drafting / Victor Thuronyi ; IMF // Taxation of wealth. — 1996. — Vol. 1, Ch. 10. — P. 1, 2.

³⁹ Там само.

⁴⁰ INVESTOPEDIA [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.investopedia.com/terms/w/wealth-tax.asp>.

⁴¹ Revenue Statistics 1965—2010 / OECD [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/revenue-statistics-2011_rev_stats-2011-en-fr.

померлих, на спадщину та на дарування; податки на фінансові операції та операції з капіталом; разово сплачувані податки на майно (разово сплачувані податки на чисту вартість майна, тобто на багатство, тощо), інші разово сплачувані податки на майно⁴². Отже, податки на багатство, згідно з класифікацією ОЕСР, представлені трьома групами: 1) регулярно сплачувані податки на багатство фізичних осіб; 2) регулярно сплачувані податки на багатство корпорацій; 3) разово сплачувані податки на багатство фізичних осіб і корпорацій.

У багатьох країнах світу є чи був податок на багатство. Наприклад, у Австрії й Данії він був скасований у 1985 р., у Німеччині — в 1997 р., Швеції — у 2007 р.

У Франції податок на багатство фізичних осіб, котрий має назву “податок на велике багатство”, запроваджений Національною асамблеєю (нижня палата парламенту) як складова програми “110 пропозицій для Франції”, розробленої соціалістичною партією, очолюваною Франсуа Міттераном, та почав діяти з 1982 р.⁴³ Спочатку серед економістів і юристів не було єдності щодо його класифікації й назви, однією з пропозицій було розглядати як податок на спадщину або на капітал⁴⁴.

Перелік майна, що підлягало оподаткуванню, був досить довгим: окрім майна, що безпосередньо перебувало у власності платника податку на багатство, оподатковувалося те, яке було пов’язане з платником. Оподаткуванню підлягало таке майно:

1) активи, котрі з точки зору третьої особи належали платнику, наприклад ті, що належали йому номінально, та ті, які були придбані ним на попередніх або скасувальних умовах договору. Попередньою умовою договору є така, що набирає чинності лише тоді, коли настає зазначена в ньому подія. Скасувальна умова існує доти, доки настає певна подія;

2) активи, що перебувають не в тимчасовому володінні платника;

3) власність, яка пов’язана або очевидно належить до активів, котрі належать платнику;

4) активи, що, відповідно до Податкового кодексу Франції, належать платнику (наприклад, акції, за якими він отримує дивіденди або голосує, та нерухоме майно, з котрого він сплачує податок з власності)⁴⁵.

Також об’єктом податку на багатство були страхові поліси в разі, якщо сума премій до сплати становила менше ніж три чверті страхової суми полісу та страхувальником була особа, не старша 66 років на момент укладання договору страхування. Базою оподаткування слугувала вартість сплачених

⁴² Revenue Statistics 1965–2010 / OECD [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/revenue-statistics-2011_rev_stats-2011-en-fr.

⁴³ Cent dix propositions socialistes pour la France // *Mitterrand F. Politique 2 (1977–1981) / F. Mitterrand.* — P. : Fayard, 1981. — P. 314.

⁴⁴ Verbit G. P. France Tries a Wealth Tax / Gilbert Paul Verbit // *University of Pennsylvania Journal of International Business Law.* — 1991. — Vol. 12, Issue 2. — P. 181.

⁴⁵ Там само. — С. 183.

страхових премій, а не гарантована сума страхової виплати. Не підлягало оподаткуванню податком на багатство таке майно:

1. Витвори мистецтва, до яких віднесено: антикваріат віком понад 100 років, килими, гобелени, картини, креслення й ескізи, оригінальні гравюри, літографії, оригінальні скульптури, колекції марок, зоологічні, біологічні, мінералогічні, анатомічні зразки та колекції, що мають історичну, археологічну, палеонтологічну, орнітологічну й нумізматичну цінність. Разом із тим ювелірні вироби віком понад 100 років оподатковувалися в разі, якщо їхня вартість визначалася ціною каміння та цінних металів, а не вартістю майстерності та віком виробу. Основною причиною вивільнення перелічених об'єктів із-під оподаткування було побоювання, що їхні власники можуть вивезти їх за кордон із метою уникнення податку.

2. Заміська нерухомість, що перебувала в довгостроковій оренді (мінімум 18 років). Ця норма ініційована великими землевласниками. Для потреб оподаткування податком на багатство сільськогосподарська земля, яка вважалася діловою нерухомістю, підлягала переведенню її в іншу категорію. Починаючи з 1984 р. до такої нерухомості належали лише ті сільськогосподарські землі, котрі перебували в оренді у дружини лізингодавця або в його предків чи нащадків.

3. Складські запаси вина та брендів. Метою вивільнення цих активів із-під оподаткування було намагання не ставити в не вигідне становище тих, чия ділова активність пов'язана з формуванням великих запасів, вартість яких із часом зростала.

4. До трьох чвертей вартості сільськогосподарської землі й лісів. При цьому висувалися дві умови: по-перше, лісові угіддя мали використовуватися власником та його нащадками щонайменше 30 років; по-друге, таке право базувалося на договорі, укладеному з місцевим органом влади з питань сільського господарства.

5. Ділова нерухомість вартістю до 2 млн французьких франків (на той час — 0,3 млн дол. США). У 1984 р. вона була повністю вивільнена з-під оподаткування податком на багатство, оскільки було важко чітко визначити таку нерухомість.

Окрім того, для деяких видів майна існувала пільга в розмірі 3 млн французьких франків (на той час — 0,5 млн дол. США). Таким чином, багатою вважалася сім'я, вартість майна котрої перевищувала цю суму⁴⁶.

У 1986 р., із приходом до влади уряду Жака Ширака, податок на багатство скасували, але з переобранням на посаду президента країни Ф. Міттерана його було відновлено під новою назвою “солідарний податок на багатство” (*L'impôt de solidarité sur la fortune*, ISF) та запроваджено з 1989 р.⁴⁷ Термін “солідарний”

⁴⁶ Verbit G. P. Зазнач. праця. — С. 184—186.

⁴⁷ Ristea L. Wealth Tax within Europe in the Context of a Possible Implementation in Romania — the Existing Wealth Tax and its Decline in Europe / Luminita Ristea, Adina Trandafir // Annals of the

ініційовано представниками консервативної опозиції й комуністами. На їхню думку, назва податку повинна відображати його сутнісний аспект, а не політичні мотиви його прийняття. Ознака “солідарний” передає ідею того, що платники такого податку несуть спільну відповідальність за формування бюджетних доходів, беручи участь у перерозподілі доходів найзаможніших членів суспільства між іншими його членами. За об’єктом оподаткування солідарний податок на багатство був ідентичний своєму попереднику — податку на велике багатство. Останній проіснував понад 20 років та був переглянутий 2011 р. відповідно до змін, внесених у Генеральний податковий кодекс Франції⁴⁸.

У цій країні паралельно із солідарним податком на багатство діє податок на спадщину. Об’єктом оподаткування обома податками може бути одне й те саме майно: наприклад, при переході у спадщину майно оподатковується разовим податком на спадщину, а згодом його новий власник (спадкоємець) щорічно сплачує податок на багатство. При цьому одночасно (тобто в той самий податковий період — календарний рік) зазначені податки не стягуються. Базою оподаткування солідарного податку на багатство є чиста вартість майна станом на 1 січня відповідного року в розмірі понад 1,3 млн євро.

Нині діючим солідарним податком на багатство оподатковується майно таких фізичних осіб: податкових резидентів Франції; тих, хто не є її податковими резидентами, але володіє майном на її території; неповнолітніх дітей за умови, що зазначені вище особи мають право розпоряджатися майном цих дітей. У разі спільного проживання всіх перелічених осіб податковою базою є чиста вартість їхнього сукупного майна. Згідно з Генеральним податковим кодексом Франції об’єктом солідарного податку на багатство нині є такі види майна: чиста вартість рухомого майна; чиста вартість нерухомого майна⁴⁹; страхові виплати особам, старшим 70 років, за договорами страхування життя станом на 1 січня відповідного року⁵⁰; майно власника, обтяжене узуфруктом⁵¹, правом користування або правом на проживання⁵²; чиста ринкова вартість майна, переданого в довірче управління або реінвестованого, а також доходів, отриманих у результаті таких операцій⁵³.

University of Petrosani. Economics. — 2010. — № 10 (2). — P. 301.

⁴⁸ The French Amended Finance Law 2011, 29 July. — No. 2011—900; Livre premier (Assiette et liquidation de l'impôt), Première Partie (Impôts d'État), Titre IV (Enregistrement, publicité foncière. Impôt de solidarité sur la fortune, timbre), Chapitre I bis (Impôt de solidarité sur la fortune) et Livre II (Recouvrement de l'impôt), Chapitre premier (Paiement de l'impôt), Section IV (Enregistrement, publicité foncière, impôt de solidarité sur la fortune, timbre), VII-0 A (Impôt de solidarité sur la fortune) de Code général des impôts.

⁴⁹ Article 751 de Code général des impôts.

⁵⁰ Article 885F de Code général des impôts.

⁵¹ Узуфрукт (лат. — користування, здобування прибутків) — один із особистих сервітутів, що полягає в праві особи користуватися чужою власністю та одержувати від неї прибуток.

⁵² Article 885G de Code général des impôts.

⁵³ Там само.

Перелік майна, що не є об'єктом солідарного податку на багатство, майже аналогічний тому, який діяв із 1986 р. і був описаний вище (витвори мистецтва, передана в довгострокову оренду заміська нерухомість, складські запаси вина та бренді, частина сільськогосподарської землі й лісів, а також певна вартість ділової нерухомості). Відповідно до Генерального податкового кодексу Франції перелік майна, що не оподатковується солідарним податком на багатство, доповнено:

- правами винахідника на промислову власність;
- авторськими правами на літературну й художню власність;
- авторськими правами артистів-виконавців, виробників фонограм і відеопродукції⁵⁴;
- часткою участі в статутному капіталі компанії та акціями в розмірі трьох чвертей їхньої вартості, якщо вони:

є предметом договору між власником та його правонаступниками на безоплатній основі, котрий укладається щонайменше на два роки;

становлять понад 20 % часток участі (акцій) компанії-емітента та допущені до торгів на регульованому ринку цінних паперів, а в разі неможливості торгів на ринку — більш ніж 34 % часток участі (акцій) компанії-емітента⁵⁵;

- облігаціями на пред'явника;
- капіталізованою вартістю пенсійного плану;
- капіталізованою вартістю компенсації за фізичну травму внаслідок нещасного випадку або хвороби⁵⁶;
- переважною частиною фінансових інвестицій осіб, котрі не є податковими резидентами Франції⁵⁷;

— акціями, що належать акціонеру-менеджеру, в разі якщо вони отримані в рахунок оплати його трудових обов'язків у цій компанії в обсязі, який не перевищує однієї-чверті загальної частки такого акціонера-менеджера в статутному капіталі товариства.

Майно, що не є об'єктом оподаткування солідарним податком на багатство, може розміщуватись як на території Франції, так і за її межами.

У Швейцарії багатство є об'єктом оподаткування податком на чисте багатство фізичних осіб, котрий встановлюється на рівні кантонів. За даними економічного інституту "BAK Basel" частка найбагатших людей (власники майна, вартістю понад 10 млн дол. США) у 12 % кантонів країни (Швіц, Нідвальден, Цуг) на сьогодні становить 0,8 % від їх населення. Найменшою (0,05 %) така частка є в кантонах Вале, Урі, Фрібур та Юра⁵⁸. Елементи цього

⁵⁴ Article 885I de Code général des impôts.

⁵⁵ Там само.

⁵⁶ Article 885K de Code général des impôts.

⁵⁷ Article 885L de Code général des impôts.

⁵⁸ Sansonetti P. Lump-sum or Forfait Taxation: a Reform Driven by Pragmatism / Pietro Sansonetti, Danielle Hostettler, Annika Funfschilling ; Attorneys at Law, Schellenberg Wittmer. — Zurich, 2011. — P. 4.

податку встановлюються окремо кожним кантоном. До переліку об'єктів у всіх кантонах включають таке майно: нерухомість; рухоме майно (цінні папери, депозити, автомобілі); активи, інвестовані в господарську діяльність; поліси пенсійного страхування та страхування життя. При цьому не є об'єктами оподаткування майно у складі предметів домашнього вжитку, витвори мистецтва та антикваріат.

Оподатковується майно як резидентів, так і нерезидентів, але для останніх ще з 1862 р. застосовується режим акордного, або паушального, оподаткування (*lumpsum taxation*). Платникам податку на багатство такий режим надає можливість зменшити базу оподаткування та є вирішальним при обранні місця проживання заможними іноземцями. Він уводиться тоді, коли вони мають намір обрати Швейцарію своїм основним місцем проживання та при цьому мають багатство, придбане за її межами. Національний уряд запровадив такий режим із метою залучення туристів до країни та розвитку її економіки, а також спрощення оцінки вартості об'єктів оподаткування податком на доходи й чисте багатство фізичних осіб — іноземців.

Паушальне оподаткування застосовується щодо майна осіб, котрі не є громадянами Швейцарії, а також:

- не ведуть трудову або комерційну діяльність із метою отримання доходів у Швейцарії;
- уперше отримали податкове резидентство в країні або повернулися до неї після більш ніж десятирічного періоду перебування за кордоном;
- постійно проживають у Швейцарії, збираються оселитися в ній на тривалий період, мають тут центр своїх інтересів (наприклад, сім'ю, дітей, які відвідують школу), проживають на території країни впродовж шести місяців на рік⁵⁹.

У Іспанії наприкінці жовтня 2012 р. під тиском позачергової передвибірної компанії та у зв'язку з необхідністю поповнити доходи бюджету в післякризових умовах парламент майже одноголосно схвалив закон щодо відновлення податку на багатство, скасованого у 2008 р. Податок уведено як тимчасовий захід для реалізації політики скорочення бюджетного дефіциту, на майно фізичних осіб та сімей — резидентів і нерезидентів⁶⁰. Базою оподаткування для фізичних осіб встановлено майно, вартістю понад 700 тис. євро, а для сімейної пари — 2 млн євро, якщо інше не передбачено нормами окремої спільноти Іспанії.

До об'єктів податку на багатство не належать: активи, котрі класифікуються як історична спадщина Іспанії, про що є відповідний запис у Загальному

⁵⁹ Sansonetti P. Lump-sum or Forfait Taxation: a Reform Driven by Pragmatism / Pietro Sansonetti, Danielle Hostettler, Annika Funfschilling ; Attorneys at Law, Schellenberg Wittmer. — Zurich, 2011. — P. 4.

⁶⁰ Ley 19/1991, de 6 de junio, del Impuesto sobre el Patrimonio; Real Decreto-ley 13/2011, de 16 de septiembre, por el que se restablece el Impuesto sobre el Patrimonio, con carácter temporal; Ley 17/2012, de 27 de diciembre, de Presupuestos Generales del Estado para el año 2013, Boletín Oficial del Estado, núm. 312 de 28 de diciembre de 2012.

реєстрі культурних цінностей країни або в Загальному фонді приватної власності; активи, котрі класифікуються як спадщина автономних спільнот Іспанії; витвори мистецтва й антикваріату; предмети домашньої обстановки та вжитку; безумовні права бенефіціара (отримувача) у пенсійному плані; право користування об'єктом інтелектуальної власності, тоді як останній залишається у власності його автора; майно, що є власністю суб'єкта господарювання, включаючи акції, тощо⁶¹.

В Індії податок на багатство запроваджений 1 квітня 1957 р. Його об'єктом є майно, яке перебуває у власності фізичних осіб, з'єднаних сімей⁶² та юридичних осіб. При цьому базою оподаткування є чиста вартість майна (загальна вартість за мінусом зобов'язань власника щодо такого майна) на дату оцінки. Об'єктом оподаткування є майно як резидентів, котрі знаходяться поза межами країни, так і нерезидентів на її території⁶³. Перелік такого майна включає:

1. Жилі, комерційні й гостьові будівлі та/або прилеглі земельні ділянки. Фермерський будинок оподатковується лише в разі, якщо він знаходиться у радіусі 25 км від органу місцевого самоврядування. При цьому вивільняються з-під оподаткування: житловий будинок і прилегла земельна ділянка, котрі належать фізичній особі або з'єднаній сім'ї та мають площу не більше ніж 500 м²; житлова будівля, що надається роботодавцем працівникові, річна заробітна плата якого не перевищує 500 тис. індійських рупій (7140 євро); житлова чи комерційна будівля, котра є частиною товарного запасу платника податку; будівля, що використовується ним для ведення бізнесу; будь-яка нова жила будівля (тобто така, яка збудована в році, котрий передуює звітному, та після побудови якої минуло менше ніж 300 днів).

2. Автомобілі, за винятком тих, що використовуються платником податків для роботи, формують частину товарного запасу.

3. Ювелірні вироби, дорогоцінні метали, посуд, меблі та інші активи, зроблені повністю або частково із золота, срібла, платини чи будь-якого іншого дорогоцінного металу або сплаву, котрий містить один чи більше цих дорогоцінних металів. Разом із тим, якщо такі майнові цінності є товарними запасами платника податку на багатство, вони не оподатковуються.

⁶¹ Artículo 4 de Real Decreto-ley 13/2011, de 16 de septiembre, por el que se restablece el Impuesto sobre el Patrimonio, con carácter temporal.

⁶² З'єднані сім'ї, загальноприйняті серед традиційних індійців, які проживають на індійському субконтиненті, є певним чином структурованими розширеними сім'ями, що складаються з представників кількох поколінь та проживають під одним дахом. Усі представники чоловічої статі в них є рідними по крові, а жіночої — представлені матерями, дружинами, неодруженими доньками або овдовілими родичками. Члени такої сім'ї пов'язані звичайними відносинами. Статус з'єднаної сім'ї передбачає об'єднання її членів не майном, а родинними зв'язками; разом із тим усі кошти надходять до спільного кошика, а майно утримується всіма членами сім'ї. Очолює таку сім'ю старійшина роду (патріарх), який її представляє та приймає всі економічні й соціальні рішення щодо неї.

⁶³ The Wealth Tax Act No. 27 as of September 12, 1957 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://law.incometaxindia.gov.in/DIT/other-income-tax-acts.aspx?page=ODTA&TabId=tab_WTA.

4. Яхти, човни й літаки, але лише в разі, якщо вони не є товарними запасами платника податку на багатство.

5. Земельна ділянка, що перебуває в межах юрисдикції муніципалітету з кількістю населення щонайменше 10 тис. осіб. Утім, вона не є об'єктом оподаткування, якщо зайнята під будівлю, зведену за рахунок коштів такого муніципалітету, не використовується платником податку в промислових цілях упродовж двох років із дати її придбання, є товарним запасом платника податку на багатство протягом 10 років від дати її придбання.

6. Готівкові кошти для фізичної особи або з'єднаної сім'ї обсягом понад 715 євро на дату оцінки, для юридичних осіб — будь-яка готівка, не відображена в бухгалтерському обліку⁶⁴.

Практика країн, де запроваджені податки на багатство, свідчить, що платники з метою зменшення своїх податкових зобов'язань нерідко відчужують майно на користь інших. У Індії така практика також досить поширена: платники податку передають своє майно (активи) іншим особам, які, можливо, до певної міри зацікавлені в ньому, без відповідної компенсації. Саме тому, для мінімізації можливості зменшення податкового зобов'язання за податками на багатство шляхом відчуження майна платника на користь інших, передбачене обов'язкове включення до об'єктів оподаткування так званих умовних активів (*deemed assets*). Такими визнаються активи, що належать іншій особі, але для розрахунку податку на багатство включаються до податкової бази його платника (відчужувача).

Для того щоб активи набули статусу умовних, вони повинні належати фізичній особі та бути відчуженими (переданими платником податку іншій особі) за заниженою ціною. Різниця між реальною вартістю умовних активів і ціною, за якою вони були відчужені, має включатися до суми чистих активів відчужувача (платника податку). Тобто на суму такої різниці збільшується база оподаткування. Умовними активами (майном), котрі входять до об'єкта оподаткування, визнаються:

— активи, котрі передаються одним із членів подружжя іншому за заниженою ціною, за винятком випадку, коли подружжя відповідно до договору вирішило жити окремо;

— активи, власником яких є неповнолітня дитина, у т. ч. усиновлена, але неодружена донька. Якщо батьки перебувають один із одним у шлюбі, то чисті активи неповнолітньої дитини будуть включені до бази оподаткування (чистих активів) того з батьків, сума чистих активів котрого є більшою. Якщо батьки живуть окремо — до суми таких активів того з батьків, що утримував дитину минулого року. Винятком є активи, що були придбані неповнолітнім за кошти, отримані від ручної праці або від діяльності із застосуванням спеціальних знань і навичок, а також активів, котрі належать дитині-інваліду;

⁶⁴ The Wealth Tax Act No. 27 as of September 12, 1957 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://law.incometaxindia.gov.in/DIT/other-income-tax-acts.aspx?page=ODTA&TabId=tab_WTA.

- відкличні активи, тобто ті, що можуть бути відкликані відчужувачем у будь-який момент;
- активи, передані дружині сина за заниженою ціною;
- інші активи⁶⁵.

Вважаємо, що перед тим як запровадити податок на багатство в *Україні*, потрібно розібратися в економічній, соціальній, філософській і етичній природі поняття “багатство”. Адже соціальний і економічний розвиток суспільства, зростання його добробуту та зміна цінностей наклали відбиток на усвідомлення людьми сутності багатства. До того ж його змістове наповнення визначається в порівняльному аспекті. На нашу думку, саме глибоке розуміння сутності багатства з позицій економічної теорії, її категоріально-понятійного апарату як економічної категорії, характерних рис і складових цієї дефініції, з одного боку, та фінансової теорії й фіскальної практики як об’єкта оподаткування з метою правильного оцінювання й визначення об’єкта оподаткування та його складових, інтересів фіску — з другого, допоможе краще зрозуміти його зміст і сформувані необхідне правове поле для ефективного оподаткування осіб — власників багатства.

Як уже зазначалося, за останнє десятиліття у світі посилюється економічне розшарування населення, що проявляється в зuboжінні дедалі більшої кількості людей та одночасному збагаченні окремих сімей. З огляду на це вважаємо, що новий податок має насамперед не нести додаткове фіскальне навантаження, а слугувати ефективним інструментом перерозподілу доходів від найзаможніших членів суспільства до тих, для кого державна фінансова підтримка є життєво необхідною. У країнах Заходу він виступає одним із джерел фінансування витрат держави на допомогу малозабезпеченим сім’ям та соціальні програми. На нашу думку, податок на багатство доцільно запровадити на місцевому рівні, що спростить його адміністрування та сприятиме перетворенню його на надійне джерело фінансування соціальних і економічних видатків органів місцевого самоврядування.

Також схилиємося до думки щодо необхідності проведення ґрунтовних досліджень розподілу населення країни за рівнем багатства й доходів, щоб оцінити реальні можливості потенційних платників сплачувати такі податки, оскільки джерелом їх сплати є саме дохід, а наявність у платника тільки майна, віднесеного до об’єктів оподаткування, ще не гарантує його спроможності сплачувати до скарбниці нарахований податок. У цьому контексті потрібно докорінно змінити систему статистики, адже офіційні дані не відображають реальний стан справ, залишаючи поза увагою значну частину доходів і об’єктів, котрі можуть бути віднесені до багатства.

⁶⁵ The Wealth Tax Act No. 27 as of September 12, 1957 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://law.incometaxindia.gov.in/DIT/other-income-tax-acts.aspx?page=ODTA&TabId=tab_WTA.

Аналізуючи законопроекти з оподаткування багатства в Україні, зазначимо, що вони потребують істотного доопрацювання. Зокрема, запропонована в них концепція бази оподаткування не відповідає підходам ОЕСР і сучасній зарубіжній практиці. Тому вважаємо за необхідне оподатковувати не всю вартість майна (об'єкта оподаткування), а лише його чисту вартість, тобто вартість за вирахуванням боргових зобов'язань власника з такого майна. Задля мінімізації витрат на адміністрування податку на багатство, на наш погляд, доцільно оподатковувати те майно, яке легко обліковується й контролюється та котре важко сховати від податкових органів (наприклад, нерухомість, транспортні засоби, цінні папери, банківські вклади).

Стосовно предметів мистецтва й антикваріату схиляємося до того, що такі об'єкти не слід оподатковувати, щоб не стимулювати процес вивезення їх за межі країни та/або приховування від громадськості. Певна річ, варто приділити велику увагу питанню оцінки вартості майна, оскільки в більшості зарубіжних країн саме несправедлива система оцінки багатства була причиною численних податкових спорів та скасування цього податку. Тому в ході оцінювання треба застосовувати підходи, розроблені ОЕСР, згідно з якими база оподаткування має вираховуватися за ринковою вартістю. Таке завдання не завжди легко реалізувати, оскільки ринкова вартість майна постійно зазнає змін, оперативне врахування котрих потребує чималих витрат, що значно здорожує адміністрування цього податку.

Утім, усі наведені рекомендації можуть мати очікуваний ефект лише за умови належного контролю з боку держави. Так, для України питання збереження національного багатства загалом та фізичних і юридичних осіб зокрема є надзвичайно важливим. На жаль, сьогодні багатство, створене в країні за рахунок її людського, економічного й природного потенціалу, практично безконтрольно переміщується в інші юрисдикції. Така незацікавленість держави у формуванні національного багатства є неприпустимою. Тому, на нашу думку, з метою розбудови вітчизняної економіки, досягнення гідного рівня життя населення необхідно законодавчо забезпечити жорсткий контроль створення багатства в країні, його акумулювання, руху, нагромадження та використання за її межами.

Слід зазначити, що певні кроки в цьому напрямі зроблені з ратифікацією Україною у 2013 р. Протоколу до Конвенції, розробленої Радою Європи та ОЕСР, щодо взаємодопомоги країн-членів у адмініструванні податків. Таким чином, наша держава підтвердила своє зобов'язання стосовно формування необхідного правового поля, яке забезпечить ефективну протидію спробам уникнення оподаткування фізичними та юридичними особами, зокрема шляхом автоматичного обміну інформацією між державами.

Отже, для того щоб упровадження й адміністрування податку на багатство в Україні було ефективним, воно має здійснюватися на основі ґрунтовних досліджень, детального вивчення світового досвіду та принципів, розроблених міжнародними організаціями.